

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ТЕОРЕТИЧНИЙ СИНТЕЗ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

LEGITIMACY OF POLITICAL AUTHORITY IN HYBRID THREAT ENVIRONMENTS: THEORETICAL SYNTHESIS AND THE UKRAINIAN CONTEXT

Кононенко Н.В.,

кандидат політичних наук,
провідна наукова співробітниця

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса
Національної академії наук України

У статті досліджується проблема легітимності політичної влади в умовах нестабільних демократій, зокрема в контексті України, яка з 2014 року зазнає глибоких інституційних трансформацій, а з 2022 року функціонує в умовах повномасштабної війни. Акцент робиться на теоретичному синтезі класичних і сучасних концепцій легітимності, що дозволяє виявити їх евристичний потенціал для аналізу українського випадку. Метою дослідження є систематизація основних підходів до теорії легітимності та виявлення можливостей їх адаптації до умов війни та постконфліктного відновлення. Методологія базується на порівняльному аналізі соціологічних, нормативних, інституційних і критичних теорій, що дозволяє виокремити ключові детермінанти легітимності в умовах кризи. У статті простежується еволюція концепту легітимності: від веберівської типології до сучасних дебатів про процедурну (Бітем), епістемічну (Естлунд), агоністичну (Муфф) та технократичну (Фукуяма) легітимність. Окрему увагу приділено інституційним механізмам легітимації влади (Ліпсет, Остром, Меркель) та їхньому функціонуванню в умовах обмеженої демократії. Критично переосмислюються альтернативні моделі, такі як постдемократія (Крауч) і контрдемократія (Розанваллон), що реагують на кризу представницької демократії.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі легітимності в умовах екзистенційних загроз, коли традиційні механізми (вибори, громадянська участь) частково втрачають ефективність. Для України пропонується гібридна модель, що поєднує: ефективність інститутів у забезпеченні безпеки та відбудови; обмежену, але реальну участь громадян через альтернативні канали впливу; нормативні критерії справедливості для запобігання авторитарним тенденціям. Висновки вказують на необхідність балансу між мобілізаційною ефективністю та демократичною відкритістю для забезпечення стабільності в умовах війни та подальшої демократичної консолідації.

Ключові слова: політична легітимність, неконсолідована демократія, інституційна ефективність, теорія справедливості, війна, кризове управління, участь громадян, постдемократія, Україна.

This article examines the problem of political legitimacy in unstable democracies, with particular focus on Ukraine, which has undergone profound institutional transformations since 2014 and has been operating under conditions of full-scale war since 2022. The study emphasizes a theoretical synthesis of classical and contemporary legitimacy concepts to reveal their heuristic potential for analyzing the Ukrainian case.

The research aims to systematize principal approaches to legitimacy theory and identify possibilities for their adaptation to wartime and post-conflict recovery contexts. The methodology employs comparative analysis of sociological, normative, institutional, and critical theories to delineate key determinants of legitimacy under crisis conditions.

The article traces the conceptual evolution of legitimacy from Weberian typology to contemporary debates surrounding procedural (Beetham), epistemic (Estlund), agonistic (Mouffe), and technocratic (Fukuyama) legitimacy. Special attention is given to institutional mechanisms of power legitimation (Lipset, Ostrom, Merkel) and their functioning in constrained democracies. Alternative models responding to the crisis of representative democracy – including post-democracy (Crouch) and counter-democracy (Rosanvallón) – are critically re-examined.

The scholarly contribution lies in the comprehensive analysis of legitimacy under existential threats, where traditional mechanisms (elections, civic participation) partially lose efficacy. For Ukraine, the study proposes a hybrid model combining:

Institutional effectiveness in ensuring security and reconstruction;

Limited yet substantive citizen participation through alternative channels;

Normative criteria of justice (Rawls, Pettit) to prevent authoritarian tendencies.

The conclusions emphasize the necessity of balancing mobilization efficiency with democratic openness to ensure stability during wartime and subsequent democratic consolidation.

Key words: political legitimacy, unconsolidated democracy, institutional effectiveness, theory of justice, war, crisis management, civic participation, post-democracy, Ukraine.

Вступ. Проблема легітимності політичної влади набуває особливої гостроти в умовах неконсолідованих демократій, де інститути ще не набули стійкості, а механізми політичного представництва – ефективності. Для України (що належить до такого типу демократій), яка після

2014 року проходила складний шлях інституційного реформування, а з 2022 року перебуває в умовах повномасштабної війни, ініційованою Російською Федерацією, питання легітимності влади, державних інституцій стало не лише теоретичним, а й екзистенційним. Відсутність під час

дії правового режиму воєнного стану можливості проведення виборів у звичних формах, зростання ролі виконавчої вертикалі, фактично підпорядкованої Президенту, мобілізаційний характер політики і загострення проблеми балансу між свободою та безпекою – все це вимагає переосмислення підстав політичної легітимності. У цьому контексті особливо актуальним є системний аналіз класичних і сучасних підходів до теорії легітимності – від соціологічної спадщини Вебера до нормативних моделей Ролза, епістемічної демократії Естлунда, процедурного підходу Бітема, критичних поглядів Муффа, Рансьєра, Браун і Крауча. Ця стаття є спробою української дослідниці осмислити множинність підходів до визначення та аналізу легітимності влади з урахуванням особливостей пострадянського контексту, інституційної нестабільності та новітніх викликів – як внутрішніх, так і зовнішніх.

Отже, об'єктом дослідження можна вважати політичну легітимність як багатовимірне явище, що включає нормативні, процедурні, інституційні та емпіричні підходи до обґрунтування влади. Суб'єкт дослідження – моделі легітимності влади з метою формування (у майбутньому) національної концепції легітимності влади в Україні, релевантної існуючим викликам, а саме – повномасштабній війні, інституційній нестабільності та неконсолідованій демократії. Відповідно **метою дослідження** можна вважати саме творче переосмислення теоретичних засад легітимності влади для подальшого формування інструментарію критичного аналізу політичної системи України та її демократичного вдосконалення. Потреба формування такого інструментарію обумовлює завдання статті, а саме: (1) аналіз класичних та сучасних теорій політичної легітимності, (2) визначення функціонально-інституційних критеріїв політичної легітимності; (3) оцінка трансформації джерел легітимності в умовах глобальних викликів (війна, популізм, технократія, постдемократія). Актуальність теми для України обумовлена тим, в умовах посткомуністичної інституційної незрілості та військового стану традиційні джерела легітимності (вибори, парламент, публічні дебати) частково недієві або заміщені винятковими заходами. Переосмислення ж легітимності, як формату співіснування влади та суспільства, за таких умов необхідне для уникнення авторитарного дрейфу та забезпечення майбутньої стабільної трансформації до поствоєнної демократії.

1. Класичні теорії політичної легітимності. Такі політичні філософи, як Макс Вебер, Девід Бітем, Юрген Габермас, Артур Ісак Аппльбаум, Девід Дайзенхаус, Девід Естлунд, Джон Ролз, Філіп Петіт складають ядро теорії політичної легітимності, оскільки їхні концепції охоплюють ключові підходи до обґрунтування влади – від класич-

ної соціології (Вебер і його три типи легітимності) до нормативних теорій справедливості (Ролз, Естлунд), дискурсивної демократії (Габермас), республіканізму (Петіт) та процедурних критеріїв (Бітем, Аппльбаум, Дайзенхаус). Їхні ідеї формують основу для аналізу того, чому люди визнають владу справедливою чи обов'язковою, поєднуючи емпіричний, моральний і правовий виміри легітимності. Зокрема, Вебер заклав фундамент, розрізняючи традиційну, харизматичну та раціонально-правову легітимність; Ролз і Естлунд розвинули нормативні теорії, що спираються на справедливість і раціональність; Габермас акцентував на комунікативній природі легітимності; а Бітем, Аппльбаум і Дайзенхаус досліджували роль процедур, згоди та верховенства права. Разом їхні теорії охоплюють як описові, так і ідеалістичні підходи, роблячи їх необхідними для розуміння сучасних дебатів про владу і послух.

Класична типологія політичної легітимності, запропонована Максом Вебером [1], слугує відправною точкою для подальшого аналізу феномену легітимності. Вебер заклав фундамент соціологічного розуміння легітимності як віри в правомірність влади і виділив три "чисті типи" легітимного панування: традиційне (засноване на звичаях і звичних уявленнях про належність влади), харизматичне (засноване на особистій відданості лідеру, що сприймається як винятковий) і раціонально-легальне (ґрунтоване на вірі в законність формальних правил і компетентність посадових осіб). Для Вебера легітимність – це *соціально вкорінена віра підлеглих у правомірність панування, яка забезпечує стабільність і керованість соціального порядку*. Вебер не давав нормативних оцінок, натомість фокусувався на тому, як і чому люди визнають владу легітимною у практичному сенсі.

Девід Бітем [2] запропонував нормативно-емпіричну модель легітимності, яка стала ключовою альтернативою веберівському підходу. Він критикував Вебера за редукцію легітимності до суб'єктивної віри та розробив трикомпонентну модель, що включає: (1) юридичну відповідність влади формальним правилам, (2) нормативне виправдання цих правил у термінах моральних цінностей суспільства, і (3) демонстрацію згоди з боку підлеглих (через участь або підтримку). Для Бітема легітимність – *це не просто сприйняття, а обґрунтованість влади у системі норм і цінностей, яка може бути перевірена та оскаржена*. Його концепція дала змогу аналізувати легітимність не лише в демократичних, а й у недемократичних режимах, поєднуючи нормативну теорію з інструментами емпіричного дослідження.

Юрген Габермас [3] *розвинув концепцію легітимності як комунікативного процесу, у якому влада стає легітимною через раціональне обгово-*

рення політик в межах публічної сфери. Габермас наполягав на тому, в умовах модерного плюралістичного суспільства легітимність не може базуватися на релігії, традиції чи авторитеті, а повинна формуватися через публічне обґрунтування політичних рішень. Він вводить ідею "комунікативної дії", в якій учасники досягають згоди не через примус або маніпуляцію, а через взаємно визнані аргументи. Легітимна влада, згідно з Габермасом, – це така, що виникає з демократичного процесу публічного обговорення, де громадяни можуть вільно формулювати й висловлювати свої політичні позиції. Це робить його концепцію особливо важливою для аналізу демократичного дефіциту в ліберальних державах і формування інклюзивних демократичних процесів.

Артур Ісак Аппльбаум поглибив цю дискусію, констатуючи глибоку кризу традиційних джерел легітимності (вибори, політична участь тощо) в сучасному світі. Його концепція "легітимності як морального права на правління" передбачає, що влада може вимагати підпорядкування лише за наявності моральних підстав, незалежно від формальних процедур. А. Аппльбаум виділяє три ключові умови легітимності: справедливість інституцій, їх здатність захищати фундаментальні права (включаючи захист від зовнішніх загроз і внутрішнього свавілля) та відкритість політичної системи до критики [4].

Девід Дайзенхаус додав до цієї дискусії радикальне переосмислення верховенства права. Він *заперечує позитивістське розуміння законності як простого дотримання формальних процедур, натомість пропонує "широку" концепцію легітимності, що інтегрує правові та моральні вимоги*. Аналізуючи історичний досвід тоталітарних режимів, Д. Дайзенхаус демонструє, як формальна законність може супроводжуватися глибокою моральною деградацією (нацистська Німеччина, ПАР часів апартеїду). Його теза про те, що законність без морального змісту є лише витонченою формою тиранії (права сили), є особливо актуальною в умовах сучасних глобальних криз [5].

Девід Естлунд розвиває концепцію "демократії", яка поєднує процедурні та ціннісні критерії легітимності. Він заперечує, що демократичні рішення автоматично є легітимними лише через те, що вони прийняті більшістю. Концепція "нормативної компетентності" Д. Естлунда передбачає, що *демократична влада є легітимною лише за умови, коли громадяни здатні приймати обґрунтовані рішення через доступ до якісної освіти та достовірної інформації* [6].

Джон Ролз розглядав легітимність як морально обґрунтоване право політичної влади на примус у демократичному суспільстві, що визнає плюралізм світоглядів. У своїй теорії справедливості

як чесності Ролз стверджує, що легітимність базується на можливості вільних і рівних громадян раціонально погодитися з базовими принципами політичного устрою в умовах так званої "завіси незнання". Влада є легітимною тоді, коли її інституційні основи можуть бути виправдані через "публічне розумування", тобто через відкритий і розумний діалог, який визнають всі сторони, попри розбіжності у всеосяжних доктринах. Таким чином, легітимність впливає з гіпотетичної, але морально зобов'язальної згоди громадян, що мислять як політичні суб'єкти [7].

Філіп Петіт формує альтернативну Ролзу, республіканську модель легітимності, в основі якої лежить принцип недовладності – свободи як відсутності свавільного контролю з боку інших, зокрема держави. Він стверджує, що легітимною є лише така влада, яка є інституційно обмеженою, прозорою, підзвітною та доступною для постійного громадського контролю й оскарження. Легітимність для Петіта – *це не лише формальна законність чи процедурна справедливість, а забезпечення умов, за яких громадяни не перебувають у становищі підлеглості, навіть якщо влада не втручається безпосередньо*. Це означає, що влада повинна бути структурована так, щоб гарантувати свободу від потенційної домінації, а не лише від фактичного втручання [8].

Класичні теорії політичної легітимності, незважаючи на їх концептуальну глибину, мають низку вад у контексті сучасних демократій, особливо в умовах таких викликів, як гібридна війна чи інституційна трансформація. По-перше, веберівський підхід, що акцентує на суб'єктивній вірі в легітимність, не враховує структурні фактори, такі як дезінформація чи маніпулятивні технології, які можуть штучно конструювати "згоду". По-друге, нормативні теорії (Ролз, Естлунд) часто ідеалізують раціональність громадянського суспільства, нехтуючи тим, що в умовах війни чи глибокої поляризації публічне розумування може бути суттєво обмеженим. По-третє, процедурні моделі (Бітем, Габермас) хоча й корисні для аналізу демократичних інституцій, але недостатньо враховують неформальні механізми влади, які часто визначають реальну політичну динаміку в постконфліктних суспільствах.

Для України ці теорії можуть бути корисними лише за умови їх адаптації до специфіки воєнного стану та трансформаційних процесів. Наприклад, веберівська "раціонально-легальна" легітимність може посилюватися через ефективність державного управління (швидка відбудова, справедливий розподіл ресурсів), а не лише через формальні процедури. Теорія Ролза про "справедливість як чесність" може допомогти обґрунтувати необхідність соціальної рівності в умовах війни, коли суспільство особливо чутливе до несправедливості.

Однак український випадок також показує, що легітимність у кризових умовах не може ґрунтуватися виключно на ідеалізованих моделях – вона вимагає поєднання ефективності, безпеки та обмеженої, але реальної участі громадян у прийнятті рішень. Таким чином, класичні теорії слід доповнювати аналізом конкретних механізмів адаптації інституцій до воєнних реалій, щоб вони могли слугувати ефективним інструментом для моделювання стабільності сучасної української держави.

2. Інституційна легітимність влади: теорії, механізми та виклики. Науковці, що аналізували легітимність влади в **контексті функціонально-інституційного підходу**, розглядають легітимність як результат роботи конкретних інституцій. Тому вони, звертаючись до теми політичної легітимності влади, дивляться передусім на роботу політичної системи (її ефективність, стабільність, здатність задовольняти потреби) та роль інституційних механізмів (вибори, суди, місцеве самоврядування, процедурна справедливість) Фундатором такого підходу до аналізу легітимності вважається Семюель Ліпсет [9], автор концепту «ефективності легітимності» (здатності влади забезпечувати економічне зростання та соціальну справедливість). Отже, Ліпсет стверджував, що для підтримки довіри громадян влада повинна забезпечувати економічний розвиток, соціальну рівність та інституційну здатність інтегрувати різні групи. Ліпсет наголошував на тому, що демократії з високим рівнем життя та низькою корупцією мають більшу легітимність, тоді як неефективні режими втрачають підтримку, навіть якщо формально відповідають демократичним процедурам. Ліпсет також підкреслював роль політичної культури: легітимність залежить не лише від результатів, а й від того, чи сприймають громадяни систему як справедливую.

Альберт Гіршман запропонував оригінальну модель, яка пояснює, як громадяни реагують на недовіру до влади: через "вихід" (відхід, еміграція, ігнорування), "голос" (протести, політична участь) або т.зв. "вірність" (пасивне прийняття). Легітимність, на його думку, залежить від того, чи інституції дозволяють громадянам впливати на рішення, що ухвалюються владою. Якщо система ігнорує "голос" і блокує "вихід", вона втрачає довіру. Ця концепція пояснює, чому авторитарні режими, обмежуючи обидва механізми, часто стикаються з кризами легітимності [10].

Еліонор Остром довела, що легітимність може формуватися "знизу" через самоврядні інституції, які ефективно керують спільними благами (наприклад, водоймами або лісами). Вона показала, що коли громади самостійно встановлюють правила і контролюють їх виконання, вони частіше визнають владу справедливою. Ключові умови – прозорість, участь і адаптивність інституцій. Її дослід-

ження критикують ідею, що лише централізована влада може бути легітимною, і підкреслюють значення місцевого самоврядування [11].

Гільєрмо О'Доннелл [12] ввів концепцію "делегативної демократії" – режимів, де президенти, обрані на виборах, потім ігнорують інституційні обмеження і переходять до контролю над іншими інститутами (наприклад, над судами чи парламентом). В таких системах, наголошував О'Доннелл, легітимність крихка, оскільки вона ґрунтується на харизмі лідера, а не на інституційних гарантіях. Він підкреслював, що для стабільності демократії потрібні інші інститути – незалежні суди, вільна преса та система стримувань і противаг – без них виборча легітимність швидко розвіється.

Процедурний тип легітимності запропонував Фріц Шарпф [13], який розкривається через залученість людей до інституцій (або в процес ухвалення рішень, *input*-легітимність), результативність інституцій (*output*-легітимність) та якість управлінських процесів (*throughput*-легітимність).

Брюс Гіллі [14] розробив концептуально-емпіричну модель політичної легітимності, яка складається з трьох взаємопов'язаних її вимірів: обґрунтування громадянами моральної та нормативної правомірності влади; довіри громадян до інститутів, їх впевненості, що влада діє в їхніх інтересах і не зловживає повноваженнями, згоди громадян підкорятися владі без постійного примусу.

Вольфганг Меркель [15] формує модель легітимності як вбудованої багаторівневої системи, де легітимність залежить від функціонування кількох підсистем демократії, а саме: конституційної легітимності (відповідність формальним правилам, конституції, принципу поділу влади); процедурної легітимності (наявність вільних виборів, участі громадян, партійної конкуренції); інституційної легітимності (стабільність та ефективність функціонування парламенту, уряду, судів); цивільних прав та правової держави (наявність прав людини, судового захисту, незалежності судової влади); ефективності реалізації політики (здатність забезпечувати базові функції держави). Меркель вводить поняття "дефектних демократій", де легітимність частково порушена через слабкість одного або кількох елементів, серед яких вільні та чесні вибори; політичні права; громадянські свободи; верховенство права.

Рейчел Гісселквіст [16] досліджує легітимність крізь призму інституційної якості, виділяючи три ключові критерії: процедурну якість (демократичність, прозорість, підзвітність інститутів); результативність (ефективність у забезпеченні базових послуг, правопорядку та соціального добробуту); інклюзивність (доступність участі у прийнятті рішень для різних соціальних груп). Як представниця інституціоналізму, Гісселквіст пов'язує легітимність із концепцією «good governance»

(доброго врядування), акцентуючи на інклюзивності та процедурній справедливості. Окремий напрям її досліджень – легітимність у крихких державах (переважно постконфліктних країнах Африки), де слабкі інститути часто вдаються до: символічних інструментів легітимації (мобілізуючі міфи, антиколоніальна риторика); імітації демократичних інститутів (формальні вибори, парламент, розподіл влади) – так званої «фасадної легітимності». Відповідно до її висновків, такі практики виконують подвійну функцію: внутрішню (як символ «модерності» для населення) та зовнішню (як сигнал міжнародним донорам про відповідність демократичним стандартам).

Френсіс Фукуяма [17] каже про «технократичну легітимність», що відображає компетентність бюрократії та якість управління. Фукуяма впевнений, що неоліберальної моделі демократії, як раціональні механізми забезпечення стабільності, здатні повернути собі силу (ефективність) через подолання функціональних вад. Серед яких надмірна фрагментація (ветократія) сучасних інституцій, що блокує ухвалення рішень. Ф. Фукуяма не відкидає консенсусної парадигми: для нього легітимність – це згода громадян із чинним порядком, навіть за відсутності підтримки окремих політик. Основою такої згоди є здатність інституцій гарантувати порядок, справедливість та надання публічних послуг [18].

Політична легітимність у функціонально-інституційному вимірі нагадує складний механізм, де кожен шестеренок – вибори, суди, місцеве самоврядування чи громадський контроль – має ідеально зчленуватися, щоб система працювала без збоїв. Від Ліпсета з його "ефективнісною легітимністю" до Остром, яка довела, що навіть найменші громади можуть бути кращими механізмами цього апарату, наука показує: влада не тримається лише на силі чи традиції. Вона потребує палива – довіри, змащеного – справедливості, та регулятора – інституційної злагодженості. Коли ж механізм гудить, як у "делегативних демократіях" О'Доннелла або крихких державах Гісселквіст, це не просто технічна поломка – це сигнал: люди починають шукати аварійний вихід, «голосуючи ногами», протестами чи байкотуванням. Таким чином, для інституціоналістів демократична легітимність виявляється не абстрактною "згодою на правління", а щоденною роботою – іноді нудною, як бюрократичні процедури, іноді бурхливою, як мітинги, але завжди – спільною. І саме в цій напруженій взаємодії між інституціями та громадянами народжується справжня міць демократичного політичного порядку.

У той же час, маємо наголосити на тому, що класичні інституційні теорії легітимності, що акцентують на формальних процедурах, ефективності управління та стабільності системи, сьо-

годні стикаються з низкою викликів. По-перше, вони часто недооцінюють роль емоційної політики – популістські рухи та харизматичні лідери можуть підривати довіру до інституцій, навіть якщо ті технічно функціонують. По-друге, надмірна бюрократизація та відірваність інституцій від реальних потреб громадян ведуть до відчуття «пустої легітимності» – коли формальні процедури є, але вони не забезпечують справжньої участі чи відповідності результатам. По-третє, глобальні кризи (воєнні, економічні, міграційні, екологічні) виявляють обмеженість національних інституцій, які не в змозі ефективно реагувати на транснаціональні загрози. Крім того, швидкість соціальних змін (цифровізація, нові форми мобілізації) робить традиційні інституційні механізми занадто повільними та негнучкими. Нарешті, інституційний підхід часто ігнорує культурний контекст – одні й ті самі інституції можуть функціонувати по-різному в різних суспільствах, що особливо помітно в постконфліктних або авторитарних країнах, де формальні демократичні процедури часто стають лише фасадом. Тому сучасні дослідження легітимності дедалі частіше поєднують інституційний підхід з аналізом соціальних рухів, медіа та наративів влади, її спроможності гарантувати безпеку.

Функціонально-інституційні теорії легітимності можуть бути ефективно застосовані для аналізу сучасної України, однак з важливими обмеженнями. З одного боку, акцент на ефективності (Ліпсет), децентралізованому самоврядуванні (Остром) та інституційній злагодженості (Меркель) є особливо актуальним для України, яка потребує функціонуючих механізмів управління під час війни та відбудови. З іншого боку, ці теорії не враховують специфічні виклики, такі як тимчасове обмеження демократичних процедур у воєнний стан, вплив зовнішньої агресії на інституційну стабільність або роль мобілізаційної політики в підтримці довіри до влади. Таким чином, хоча інституційний підхід залишається корисним для оцінки легітимності в Україні, він потребує доповнення теоріями, що враховують кризові умови, зокрема концепціями безпеки, мобілізаційної єдності та адаптації інституцій до воєнних реалій.

3. Криза традиційної легітимності: альтернативні моделі в умовах глобальних викликів та популізму. У сучасній політичній теорії також формується критичний напрямок, який аналізує трансформацію традиційних концепцій легітимності в умовах глобальних викликів. Представники цього напрямку досліджують альтернативні форми легітимності, що виникають як реакція на кризу представницької демократії, зростання технократичних тенденцій та посилення популістських рухів. Сьогоднішній світ – це світ пара-

лельних криз: довіри до інституцій, глобального управління, соціальної нерівності. Класичні моделі легітимності (на кшталт Ліпсета) часто не враховують: ролі соціальних мереж у формуванні альтернативних джерел авторитету, швидкості змін, яка робить інституції застарілими до їх реформи; глибинного розчарування громадян, яке виражається не лише у протестах, але й у апатії (що не менш небезпечно). Представлені в тексті концепції показують, що легітимність більше не може розглядатися як статична "згода на владу". Вона стала динамічним полем боротьби між інституціями, громадянами, технократами та популістами. Ключовий виклик – знайти баланс між ефективністю, справедливістю та участю, щоб уникнути як авторитаризму, так і хаосу.

Теза Коліна Крауча про "постдемократію" описує парадоксальний стан, коли формальні демократичні інституції зберігаються, але реальна політична влада все більше концентрується в руках корпоративних еліт і технократичних структур. Крауч виокремлює ключові риси цього явища: зростання впливу лобістів, зменшення значення політичних партій як посередників між громадянами і владою, а також посилення ролі PR-технологій у формуванні громадської думки. Особливу увагу він приділяє тому, як у таких умовах генерується "симулятивна легітимність" – формальне дотримання демократичних процедур при їх фактичній порожнечі. Ця концепція стала важливим теоретичним інструментом для аналізу кризи представницької демократії на початку XXI століття, доповнюючи більш оптимістичні теорії Розанваллона про потенціал контрдемократичних механізмів [19].

Автор концепції «контрдемократії» П'єр Розанваллон показав інноваційний підхід до розуміння сучасної легітимності, акцентуючи увагу на механізмах, що діють поза рамками традиційних виборчих циклів. Він виділив чотири ключові функції контрдемократії: спостереження (watchdog-функції ЗМІ), запобігання (система стримувань і противаг), судження (публічні дебати) та втручання (протестні практики). Ця концепція знаменує перехід від виборчої до постійної легітимності, що ґрунтується на імпартиальності, рефлексивності та інклюзивності політичних інститутів [20].

Шанталь Муфф розробила радикальну концепцію агоністичної демократії, яка переосмислює традиційне розуміння легітимності. Вона заперечує можливість досягнення раціонального консенсусу як основи політичного порядку, натомість акцентуючи на продуктивній ролі конфлікту. За Муфф, легітимність виникає не через узгодженість, а через визнання легальності політичного суперництва та забезпечення інституційних каналів для його вираження [21].

Жан Рансьєр запропонував ще більш радикальну інтерпретацію, розглядаючи легітимність як постійний процес перерозподілу політичного простору. Його концепція "політики розбіжності" передбачає, що справжня легітимність виникає лише через виклик існуючим формам виключення та мовчання. Рансьєр підкреслює, що демократична легітимність за своєю суттю є кризовою, оскільки ґрунтується на постійному запереченні стабільних ієрархій [22].

Ненсі Фрейзер розширила аналіз кризи легітимності до глобального рівня, виокремивши три ключові парадокси сучасності: проблему територіальності (хто формує політичну спільноту), відсутність єдиного демосу та виклики культурного плюралізму. Її концепція "постдемократичної легітимності" передбачає необхідність нових транснаціональних інституцій, здатних забезпечити справедливість у трьох вимірах – економічному (перерозподіл), культурному (визнання) та політичному (представництво) [23].

Венді Браун проаналізувала руйнівний вплив неолібералізму на традиційні форми демократичної легітимності. Вона показала, як ринкова раціональність перетворює громадян на споживачів, а політичні інститути – на підприємницькі структури. У цьому контексті легітимність втрачає свій нормативний зміст і зводиться до критеріїв ефективності та конкурентоспроможності, що становить серйозну загрозу для демократичних цінностей [24].

Яніс Варуфакіс зосередився на аналізі технократичних механізмів легітимності в Європейському Союзі. Він показав, як інституції ЄС генерують "фабриковану легітимність" через складні бюрократичні процедури, що фактично виключають реальну участь громадян у прийнятті рішень. Ця модель, за Варуфакісом, призводить до глибокої кризи довіри та посилення популістських настроїв [25].

Іван Крастєв дослідив феномен популістської легітимності, яка ґрунтується на прямій апеляції до "справжнього народу" при одночасному відкиданні представницьких інститутів. Він показав, як популісти використовують перманентну кампанізацію політики та риторику "моральної більшості" для створення альтернативної форми легітимності, що існує поза традиційними демократичними механізмами [26].

Яша Мунк проаналізував небезпеку технократичного підходу до легітимності. Він застерігає, що надмірна реліанція на експертне знання призводить до ерозії громадянської участі та підриває основи демократичної легітимності, навіть якщо технократичні рішення є ефективними з інструментальної точки зору [27].

Каз Мудде дослідив зв'язок між кризою легітимності та підйомом популізму. Він показав,

як популістські рухи експлуатують відчуття відчуження громадян від традиційних політичних інституцій, пропонуючи альтернативну модель легітимності, що ґрунтується на прямій зв'язку між лідером і "народом" [28]. Аналіз трансформацій сучасних демократій (і автократій) став полем для формування нових моделей розуміння політичної легітимності.

Гопал Шрінівасан запропонував радикальне переосмислення концепції легітимності, яке виходить за межі традиційного демократичного дискурсу. Він аргументує, що легітимність може існувати навіть за відсутності явної згоди громадян, якщо влада відповідає трьом критеріям: дотримується моральних норм, ефективно захищає права громадян та забезпечує справедливість інституцій. Ця концепція особливо актуальна для аналізу недемократичних режимів, що демонструють стабільність [29].

Критичні теорії легітимності, що аналізують альтернативні моделі в умовах кризи традиційної демократії, мають низку суттєвих вад щодо їх застосування до сучасної України. По-перше, концепції на кшталт "постдемократії" Крауча чи "фабрикованої легітимності" Варуфакіса, акцентуючи на ерозії представницьких інститутів, недооцінюють значення національної консолідації та мобілізаційного потенціалу держави в умовах війни. По-друге, радикальні підходи (Муфф, Рансьєр), що романтизують конфлікт як джерело легітимності, можуть підривати необхідну в воєнний час соціальну єдність. По-третє, більшість цих теорій розроблені для стабільних політичних систем і не враховують специфіку гібридних воєн, де зовнішня агресія стає ключовим чинником внутрішньої легітимності.

Проте окремі елементи цих концепцій можуть бути корисними для аналізу українських реалій. Ідея "контрдемократії" Розанваллона допомагає зрозуміти роль громадянського суспільства та ЗМІ у підтримці легітимності за умов обмежених виборчих процесів. Концепція Шрінівасана про моральні критерії легітимності може пояснити високу підтримку влади, незважаючи на воєнні обмеження демократії. Для України найбільш прийнятним виглядає синтез цих підходів із традиційними теоріями, що дозволить врахувати як необхідність ефективного управління в кризових умовах, так і важливість підтримки демократичних інституцій для повоєнного відновлення. Ключовим завданням стає розробка гібридної моделі легітимності, що поєднує мобілізаційні механізми воєнного часу з довгостроковими демократичними реформами.

4. Комунікативні теорії політичної легітимності: від динамічних переговорів до деліберативного плюралізму. Представлені нижче автори об'єднані в групу дослідників, які розглядають

політичну легітимність не як статичний стан, а як результат комунікативних процесів – постійних переговорів, суперечностей, діалогів або навіть конфліктів між владою та суспільством. Їхні теорії акцентують увагу на тому, як легітимність конструюється, підтримується або руйнується через конкретні комунікативні практики: від формальних інституцій (вибори, публічні слухання) до неформальних (протести, соціальні рухи, альтернативні дискурси). Ці підходи особливо актуальні в сьогоденних умовах, коли традиційні моделі легітимності (наприклад, веберівська чи габермасівська) стикаються з новими викликами – неконтрольованим політичним плюралізмом, кризою представництва, зростанням популізму.

Бернард Манін одним із перших проаналізував легітимність як продукт обмеженої участі громадян. Його концепція "аудиторської демократії" передбачає, що більшість громадян залишаються пасивними спостерігачами, а реальна легітимність формується через періодичні вибори та елітарні механізми прийняття рішень. Ця модель пояснює, чому навіть системи з обмеженою участю можуть зберігати стабільність [30].

Джон Кін доводить, що сучасна легітимність все менше залежить від класичних виборчих механізмів і все більше – від постійного моніторингу влади (ЗМІ, громадські організації, соціальні мережі). Його теорія передбачає, що легітимність тепер вимагає не просто періодичної згоди, а безперервної підзвітності [31].

Бонні Хоніг зосереджується на громадянській агентності як ключовому джерелі легітимності. На її думку, легітимність – це не консенсус, а результат постійної боротьби за визнання. Наприклад, соціальні рухи (чорношкірих, феміністок, ЛГБТК+) перевизначають умови легітимності через публічні вимоги [32].

Шейла Бенхабіб розвиває ідею легітимності через інклюзивний діалог, де різні групи суспільства можуть висловлювати свої позиції. Її модель особливо важлива для мультикультурних суспільств, де немає єдиного "демосу", але є можливість знаходити тимчасові компроміси [33].

Джеймс Таллі заперечує ідею стабільної легітимності, пропонуючи концепцію "дивовижної демократії" (strange multiplicity), де легітимність виникає саме через конфлікт і переосмислення правил гри. Наприклад, вимоги індігенних народів чи регіональних меншин часто змушують переглядати традиційні уявлення про легальність [34].

Аріель Ахрам аналізує, як у країнах зі слабкими інституціями легітимність стає результатом конкуренції між різними центрами влади – формальними урядами, місцевими лідерами, міжнародними організаціями. Ця модель пояснює, чому в умовах конфлікту легітимність може бути частковою або фрагментованою [35].

Абігаль Грін пропонує концепцію, згідно з якою різні соціальні групи можуть обмежено підтримувати різні аспекти влади. Наприклад, бізнес-еліти можуть визнавати економічну політику, але відкидати культурну – і навпаки. Це створює "диференційовану легітимність", особливо помітну в умовах поляризації [36].

Найсучасніша теорія в цій групі описує легітимність як безперервний процес переговорів, який приймає різні форми: від інституційних (парламентські дебати) до неформальних (вуличні протести). Її автори Самюель Багт та Кетлін Найт показують, що навіть автократії змушені вести такі переговори – наприклад, через патронажні мережі або тимчасові угоди з опозицією. пропонують принципово інший погляд через свою "динамічну модель" легітимності. У стабільних демократіях ці переговори інституціалізовані через вибори та громадські слухання, тоді як в автократіях вони відбуваються через неформальні угоди. Цікавим є їхній аналіз факторів легітимності, який демонструє, як у країнах Африки та Латинської Америки традиційні (неформальні) інститути часто виявляються ефективнішими за формальні демократичні процедури. Важливим є висновок про те, що в умовах війни легітимність все більше залежить від здатності влади забезпечувати безпеку та соціальну згуртованість [37].

Представлені в цій групі концепції демонструють, що сучасна легітимність не є монолітною, вона може бути частковою, диференційованою або конкуруючою, вимагає постійної комунікації, залежить від контексту, інституційні механізми працюють по-різному в стабільних демократіях, автократіях чи країнах у кризі. Ці теорії особливо корисні для аналізу сучасних викликів: від попиту до глобалізації. Вони показують, що легітимність – це не просто "згода", а складний процес, який постійно перевизначається через політичну боротьбу, переговори та інноваційні форми участі.

Однак їх застосування до воєнного стану України виявляє суттєві обмеження: (1) невизначеність критеріїв легітимності у контексті пріоритету безпеки, (2) залежність від інфраструктури комунікації, яка може бути порушена війною, та (3) ризик фрагментації суспільної довіри через поляризацію. Хоча ці теорії корисні для інтерпретації ролі неформальних практик (наприклад, волонтерських мереж або цифрової участі), вони потребують адаптації до умов, де класичні джерела легітимності (ефективність, безпека) домінують над деліберативними ідеалами.

Український випадок демонструє, що в умовах екзистенційної загрози легітимність формується на перетині інституційної стійкості, здатності забезпечувати безпеку та обмеженої, але критично важливої включеності громадянських акторів. Це вказує на необхідність синтезу комунікативних підходів із теоріями "кризової легітимності", які враховують специфіку виживання держави під час війни. Подібний гібридний модельний підхід міг би пояснити, чому українська влада зберігала підтримку протягом чотирьох років повномасштабної війни, незважаючи на відкладені вибори, але також підкреслив би важливість подальшої інституційної трансформації для постконфліктного відновлення.

Висновки. Для України наведений в статті теоретичний арсенал є не лише інструментом пізнання, а й джерелом переосмислення власної інституційної стратегії. Умови війни, які не дозволяють здійснювати регулярні вибори, не скасовують потреби у легітимності – навпаки, вимагають її нових форм: морального лідерства, прозорості підзвітності, процедурної доброчесності навіть у надзвичайних умовах. Влада, яка втратила виборчу періодичність, має компенсувати це посиленою увагою до справедливості, відкритості та обґрунтованості рішень. Справжня легітимність у таких обставинах – це не риторика про єдність, а постійна взаємодія з громадянами, прозорість процедур і готовність до критики. Саме на цьому перетині класичних і сучасних теорій має формуватися концепт «воєнної демократії», легітимної не за формою, а за сутністю – справедливої, відповідальної і стійкої до викликів часу.

Для формування концепції легітимності в Україні необхідний синтез підходів, що врахує специфіку ситуації в країні, що намагається лишатися демократією в умовах повномасштабної війни. Як варіант в її основі може перебувати таке поєднання наративів, як «інституційна ефективність» (Ліпсет), «кризова мобілізація» (Шрінівасан), «обмежена, але реальна участь» (Розанваллон) та «захисту від авторитаризму» (Петіт). Така (чи інша) гібридна модель має враховувати як воєнні реалії (пріоритет безпеки), так і демократичну перспективу, забезпечуючи баланс між ефективністю сьогодні та свободою завтра. Ключовим стає розуміння легітимності як динамічного процесу, що еволюціонує від мобілізаційної до інституційної фази після закінчення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Weber M. *Economy and society: a new translation* / transl. by K. Tribe. Cambridge (MA): Harvard University Press; 2019. 1072 p. (Orig. pub. 1922).
2. Beetham D. *The Legitimation of Power*. 2nd ed. London: Bloomsbury Publishing; 2013. 296 p.
3. Habermas J. *Legitimation crisis* / transl. by T. McCarthy. Boston: Beacon Press; 1975. 192 p.

4. Applbaum A. Legitimacy: The Right to Rule in a Wanton World. Cambridge (MA): Harvard University Press; 2019. 400 p.
5. Dyzenhaus D. The Long Arc of Legality. Cambridge: Cambridge University Press; 2022. 450 p. URL: DOI: <https://doi.org/10.1017/9781009049054>
6. Estlund D. Democratic Authority: A Philosophical Framework. Princeton: Princeton University Press; 2008. 312 p.
7. Rawls J. Political liberalism. New York: Columbia University Press; 1993. 464 p.
8. Pettit P. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford: Oxford University Press; 1997. 304 p.
9. Lipset SM. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. American Political Science Review. 1959;53(1):69-105. URL: DOI: <https://doi.org/10.2307/1951731>
10. Hirschman AO. Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States. Cambridge (MA): Harvard University Press; 1970. 176 p.
11. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press; 1990. 298 p. URL: DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763>
12. O'Donnell GA. Delegative democracy. Journal of Democracy. 1994;5(1):55-69. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.1994.0010>
13. Scharpf F. Governing in Europe: Effective and Democratic? Oxford: Oxford University Press; 1999. 258 p. URL: DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198295457.001.0001>
14. Gillley B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. European Journal of Political Research. 2006;45(3):499-525. URL: DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00307.x>
15. Merkel W. Embedded and defective democracies. Democratization. 2004;11(5):33-58. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510340412331304598>
16. Gisselquist RM. Developing and evaluating governance indexes: 10 questions. Policy Studies. 2014;35(5):513-531. URL: DOI: <https://doi.org/10.1080/01442872.2014.946484>
17. Fukuyama F. Building democracy after conflict: "Stateness" first. Journal of Democracy. 2005;16(1):84-88. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0006>
18. Fukuyama F. "Stateness" first. Journal of Democracy. 2005;16(1):84-88. URL: DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0006>
19. Crouch C. Post-democracy. Cambridge: Polity Press; 2004. 144 p.
20. Rosanvallon P. Democratic Legitimacy: Impartiality, Reflexivity, Proximity. Princeton: Princeton University Press; 2011. 248 p.
21. Mouffe C. The Democratic Paradox. London: Verso; 2000. 160 p.
22. Rancière J. Hatred of Democracy. London: Verso; 2006. 128 p.
23. Fraser N. Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World. New York: Columbia University Press; 2008. 224 p.
24. Brown W. Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution. New York: Zone Books; 2015. 296 p.
25. Varoufakis Y. And the Weak Suffer What They Must?: Europe's Crisis and America's Economic Future. New York: Nation Books; 2016. 320 p.
26. Krastev I. After Europe. Philadelphia: University of Pennsylvania Press; 2017. 136 p.
27. Mounk Y. The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It. Cambridge (MA): Harvard University Press; 2018. 400 p.
28. Mudde C. The Populist Zeitgeist. Government and Opposition. 2004;39(4):541-563.
29. Sreenivasan G. Rights and Revolution: Is There a Liberty to 'Go It Alone'? Social Philosophy and Policy. 2023;40(2):387-407. URL: DOI: <https://doi.org/10.1017/S0265052524000128>
30. Manin B. The Principles of Representative Government. Cambridge: Cambridge University Press; 1997. 256 p.
31. Keane J. The Life and Death of Democracy. New York: Simon & Schuster; 2009. 992 p.
32. Honig B. Political Theory and the Displacement of Politics. Ithaca: Cornell University Press; 1993. 304 p.
33. Benhabib S. The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era. Princeton: Princeton University Press; 2002. 272 p.
34. Tully J. On Global Citizenship: James Tully in Dialogue. London: Bloomsbury Academic; 2014. 312 p.
35. Ahram AI. Breakdown and Rebirth: Authoritarianism and Democracy in the Middle East. New York: Columbia University Press; 2019. 280 p.
36. Greene A. Consent and Political Legitimacy. Oxford Studies in Political Philosophy. 2016;2:71-97. URL: DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759621.003.0004>
37. Bagg S, Knight J. Legitimacy. In: Gibbons MT, editor. The Encyclopedia of Political Thought. Hoboken: Wiley-Blackwell; 2014. URL: DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbep0595>

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.07.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.08.2025
 Дата публікації: 30.09.2025